

Justyna Kusztal*, Karolina Kmiecik-Jusięga**

*Uniwersytet Jagielloński, **Akademia Ignatianum w Krakowie

Sprawozdanie z konferencji naukowo-szkoleniowej
„Nowe wyzwania w szkolnej profilaktyce”
Kraków, 6.06.2014 r.

Problem łączenia teorii z praktyką w obszarze nauk społecznych, szczególnie pedagogiki resocjalizacyjnej i profilaktyki społecznej, wydaje się obecny nie tylko w pracy naukowców, ale też nauczycieli i pedagogów wszystkich szczebli edukacji. Antagonizmy między teoretykami a praktykami, widoczne podczas konfrontacji, niejednokrotnie kończą się brakiem zrozumienia po obu stronach. Należałoby zadać pytanie, czy konflikt ten jest uprawomocniony, rzeczywisty czy też sztuczny i „wydumany”?

Pierwotnym celem organizatorów konferencji pt. „Nowe wyzwania w szkolnej profilaktyce” była właśnie integracja środowisk na możliwie wszystkich szczeblach oświaty: od szkoły podstawowej, poprzez gimnazjum i szkołę średnią, w których to obowiązkowe jest tworzenie i realizowanie Szkolnych Programów Profilaktyki, do szkoły wyższej, w której rodzą się i porządkują teoretyczne podstawy do SPP. Jako że problem profilaktyki w szkołach jest ciągle aktualny ze względu na niedostateczne działania wychowawcze i permanentnie zaniedbywany z różnych przyczyn, postanowiono stworzyć w Akademii Ignatianum swoistą agorę, miejsce wymiany poglądów, doświadczeń i wiedzy teoretycznej dla nauczycieli, pedagogów, psychologów i naukowców pracujących w obszarze profilaktyki społecznej i resocjalizacji. Pierwszym etapem w drodze do celu była konferencja naukowo-szkoleniowa, która odbyła się 6 czerwca 2014 r. w Akademii Ignatianum w Krakowie. Jej założeniem merytorycznym było zidentyfikowanie i poznanie mniej zauważanych przez twórców i realizatorów programów profilaktycznych zagrożeń, takich jak nowe uzależnienia chemiczne i behawioralne, zaburzenia odżywiania i ryzykowne zachowania seksualne. Wybór wymienionych zagrożeń podyktowany

był tym, iż stanowią one wysokie ryzyko chorób i zaburzeń psychofizycznych, społecznych oraz duchowych wśród młodych ludzi. Konferencja planowana była przede wszystkim w wymiarze lokalnym, najbliższym adresatom, gdyż to właśnie w swoich środowiskach zobowiązani są działać.

Organizatorzy, czyli Katedra Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, głównie w osobach Karoliny Kmieciak-Jusięgi i Edyty Laurman-Jarząbek, zaprosili do debaty nie tylko swoich współpracowników, ale także specjalistów z Urzędu Wojewódzkiego i Małopolskiego Kuratorium Oświaty, pracowników naukowych – profilaktyków i pedagogów resocjalizacji z innych ośrodków oraz osoby realizujące na co dzień działania profilaktyczne w adekwatnych placówkach oraz środowiskach lokalnych na szczeblu szkoły, poradni psychopedagogicznej i urzędów gmin. Ponadto zaproszono realizatorów programów profilaktycznych, między innymi „Archipelag Skarbów” i „Bądźmy poszukiwaczami autorytetów”, aktywnych w podkrakowskiej Gminie Zielonki, które to prezentować miały swoje działania jako przykład dobrych praktyk w obszarze profilaktyki społecznej.

Zadaniem pedagogiki resocjalizacyjnej jako nauki interdyscyplinarnej jest badanie rzeczywistości społecznej, odpowiadanie na pytanie „jak jest?”, by skutecznie, w możliwie wczesnej fazie, zapobiegać zachowaniom ryzykownym, sytuacjom patologicznym i dewiacyjnym. Szkoła jest bardzo dobrym miejscem, żeby dowiadywać się „jak jest?”. Jest swoistym systemem złożonym z dwu znaczących grup dorosłych (nauczycieli, pedagogów i rodziców) i grupy dzieci i młodzieży, które są pierwszą grupą odbiorców oddziaływań nie tylko dydaktycznych, opiekuńczych i wychowawczych, ale również profilaktycznych i w przypadkach tego potrzebujących – resocjalizacyjnych. Szkoła jest także terenem badań, miejscem spotkania teorii z praktyką. Profilaktyka – jako działalność resocjalizująca potencjalnie (odwołując się do klasyków polskiej myśli resocjalizacyjnej) to zgodnie z prawem równorzędne edukacji – zadanie szkoły.

Uzależnienia chemiczne

Pierwszym obszarem tematycznym poruszonym na konferencji było używanie i uzależnienia od substancji psychoaktywnych. Małgorzata Nowobilaska-Stanios, ekspert wojewódzki ds. Informacji o Narkotykach i Narkomanii Województwa Małopolskiego, omawiała poszczególne środki, przede wszystkim „dopalacze” oraz inne legalne substancje chemiczne, którymi odurzają się młodzi ludzie. Zwracała uwagę na problem dostępności rozmaitych leków, preparatów higienicznych, czyszczących i rozpuszczalników, które będąc w zasięgu ręki, są wykorzystywane w celach zmiany świadomości. Z kolei mgr Monika Drożdżik z Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Krakowie przedstawiła wciąż ważny problem palenia papierosów, w tym tzw. e-papierosów, których szkodliwość jest ni mniej, ni więcej, niż tradycyjnych wyrobów tytoniowych. Te zaś bardzo często stanowią niejako „pierwszy krok” do inicjacji innych substancji, takich jak alkohol, marihuana czy

amfetamina i jej pochodne¹. Poza tym niezwykle groźne jest zjawisko używania dopalaczy w e-papierosach.

Magister Małgorzata Piasecka z Akademii Ignatianum zaś zreferowała wyniki swoich badań, dotyczących intencjonalnego ograniczania czynników ryzyka uzależnienia młodzieży szkolnej od środków psychoaktywnych. Celem jej badań w grupie 118 osób w wieku od 15 do 18 roku życia (także używających środki psychoaktywne) była identyfikacja czynników chroniących, w tym środowiskowych działań wspierających, które powodują, iż część młodzieży z grupy podwyższonego lub wysokiego ryzyka nie sięga po środki psychoaktywne. Zgodnie z wynikami badań, oddziaływania z zakresu profilaktyki zachowań ryzykownych, związane z sięganiem po środki psychoaktywne, powinny być ukierunkowane na następujące cele:

- wzmocnienie czynników chroniących w środowisku rodzinnym, a w szczególności: możliwość uzyskania wsparcia od członków rodziny w razie trudności, bliskie relacje z dziadkami, wspólnie spędzany czas wolny, zainteresowanie rodziców/opiekunów grupą rówieśniczą, zainteresowanie rodziców/opiekunów sposobem spędzania czasu wolnego przez dziecko;
- wzmocnienie czynników chroniących w środowisku szkolnym, a w szczególności: działania profilaktyczne prowadzone w szkole, znajomość przez wychowawcę/pedagoga szkolnego sytuacji rodzinnej ucznia, możliwość uzyskania wsparcia ze strony osób dorosłych w szkole;
- wzmocnienie czynników chroniących w grupie rówieśniczej, a w szczególności: możliwość uzyskania konstruktywnego w niej wsparcia.

Małgorzata Piasecka podkreśliła niezwykle istotną kwestię dotyczącą precyzyjnego nazewnictwa działań zapobiegawczych. Mianowicie w przypadku profilaktyki szkolnej nie można mówić o profilaktyce uzależnień, ale o profilaktyce ryzykownych zachowań związanych z przyjmowaniem środków psychoaktywnych.

Zachowania ryzykowne związane z korzystaniem z internetu gier hazardowych i rozwojem seksualnym

Zachowania ryzykowne (problemowe, dysfunkcyjne), prowadzące do niedostosowania społecznego, to wszelkie zachowania i działalność człowieka, których skutki mogą być lub są niekorzystne dla jego zdrowia psychofizycznego, społecznego i duchowego. W przypadku młodzieży do najpoważniejszych, prócz wyżej wymienionego używania środków psychoaktywnych, zalicza się najczęściej wczesną aktywność seksualną, ryzykowne granie hazardowe, nałogowe korzystanie z internetu, zachowania agresywne, kryminogenne, samouszkodzenia lub też

.....

¹ O fazowym używaniu substancji psychoaktywnych przez młodzież mówi teoria faz (lub teoria substancji torujących drogę) Denise Kandell z 1992 r.

działania o charakterze suicydalnym. Podczas konferencji skupiono się na pierwszych trzech problemach.

Najpierw jednak prof. dr hab. Monika Szpringer z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego i ks. dr Andrzej Drapała prezes Stowarzyszenia „Nadzieja Rodzinie” w Kielcach omawiali regionalny system profilaktyki i diagnozy zachowań problemowych dzieci i młodzieży. Swoje rozważania toczyli wokół dobrych praktyk w Stowarzyszeniu oraz działalności badawczej w obszarze profilaktyki. Następnie mgr Agnieszka Duda, wicedyrektor Krakowskiego Centrum Terapii Uzależnień, szeroko odpowiadała na pytanie, czy granie hazardowe w przypadku dzieci i młodzieży jest rozrywką, problemem czy może nałogiem. Oczywiście prawo polskie zakazuje grania osobom poniżej 18 roku życia, ale należy zadać sobie pytanie czy rodzice i wychowawcy mają świadomość, że istnieją także gry on-line? Te, najczęściej nielegalne, rejestrowane w innych państwach, oferują w języku polskim rozmaite gry o hazardowym charakterze. Problem jest niezwykle ważki, ponieważ grają dzieci coraz młodsze, co wskazuje na większe ryzyko zaburzeń w zachowaniu. O tych z kolei mówiła mgr Paulina Płusa-Stolat, psycholog z Miejskiego Zespołu Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych w Kielcach. Skupiła się na nieprawidłowościach rozwojowych w okresie adolescencji, omawiając szeroko problemy związane między innymi z odżywianiem i zachowaniami opozycyjno-buntowniczymi.

Doktor Ewa Sowa-Behtane z Akademii Ignatianum omawiała uzależnienia od portali internetowych, traktując problem w kategoriach nowego wyzwania w profilaktyce społecznej. Prelegentka objęła swoimi badaniami 180 osób korzystających z Facebooka, który uznała za jedną z najpopularniejszych platform nie tylko wymiany informacji, ale też wirtualnych spotkań, traktowanych niejednokrotnie jako równorzędne ze spotkaniami w świecie realnym lub nawet jako bardziej istotne dla życia użytkowników. Świat Facebooka daje iluzję przynależności, poprawia samoocenę użytkownika, który z łatwością kreuje swój wizerunek oraz sprawia, że ma on poczucie bezpieczeństwa w komunikowaniu się z innymi użytkownikami.

Dalej dr Maria Brodzikowska z Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawiła temat pt.: „Globalny nastolatek, odpowiedzialny edukator i adekwatna profilaktyka. Potrzeby i rozwiązania w zakresie holistycznej i niestygmatyzującej profilaktyki HIV/AIDS wśród młodzieży gimnazjalnej, na przykładzie programów Fundacji «Motywacja i Działanie»”. Zdefiniowała pojęcie „globalny nastolatek” w kontekście wszechobecnej popkultury oraz ukazała działania profilaktyczne jako wywodzący się z niej produkt, który powinien wykorzystywać aktywność zmysłową odbiorców, operować barwą i emocjami, budować napięcie, elektryzować zmiennością i stroboskopowym światłem.

Największym zainteresowaniem, sądząc po wynikach ankiet ewaluacyjnych konferencji, cieszyła się prelekcja dr Agnieszki Walendzik-Ostrowskiej z Wszechnicy Świętokrzyskiej, która zgłębiła temat problemowych zachowań seksualnych w szkole. Autorka wykładu wzięła pod lupę rozwój seksualny dzieci i młodzieży w kontekście norm oraz wskazała główne nieprawidłowości zachowawcze w tym obszarze.

Propozycje działań profilaktycznych i wsparcia pedagogów

Na konferencji pojawiło się też sporo propozycji oddziaływań zapobiegawczych oraz kilka instytucji wspierających takowe działania. Reprezentantką jednej z nich była mgr Monika Borkowska-Żebrowska, która omówiła działalność Miejskiego Centrum Profilaktyki Uzależnień w Krakowie, ze szczególnym uwzględnieniem oddziaływań mających na celu zapobieganie uzależnieniom wśród dzieci i młodzieży. Następnie mgr Tomasz Gubała, wieloletni profilaktyk, a jednocześnie pełnomocnik wójta podkrakowskiej gminy Zielonki ds. uzależnień, przeanalizował model współpracy gminy z placówkami oświaty w zakresie profilaktyki i diagnozy zachowań problemowych. Jako, że jest twórcą gry profilaktycznej „Cuder”, zaprezentował filozofię zapobiegania zachowaniom ryzykownym gminy właśnie na podstawie tego projektu. Szczególną uwagę zwrócił na kwestię aksjologiczną w profilaktyce i zaznaczył, że należy traktować każdego odbiorcę działań zapobiegawczych holistycznie, czyli mieć na uwadze jego: Ciało, Umysł, Duszę, Emocje i Rozum. T. Gubała zapoznał też słuchaczy ze wspomnianym wyżej programem profilaktycznym „Bądźmy poszukiwaczami autorytetów”.

Przedstawiciele fundacji Homo Homini przedstawili ogólnopolski program „Archipelag Skarbów” oraz zaprezentowali profilaktyczne znaczenie szkolnych programów wolontariackich. Magister Joanna Sztuka z Akademii Ignatianum wygłosiła bowiem wykład o potrzebie angażowania młodych ludzi w działania wolontariackie na terenie szkoły i poza nią. Ciekawą propozycją była też prelekcja mgr Patrycji Kozery-Mikuły, również z Akademii Ignatianum, która poruszyła temat wykorzystania metod socjoterapii w pracy profilaktycznej z młodzieżą gimnazjalną.

Doktor Anna Seredyńska z Akademii Ignatianum omówiła natomiast problematykę superwizji koleżeńskej w pracy szkolnych pedagogów w kontekście wypalenia zawodowego. Wybór tego niezwykle istotnego tematu podyktowany był tym założeniem, iż pedagog stanowi najważniejsze ogniwo w procesie działań zapobiegawczych na każdym poziomie (podstawowym, selektywnym i wskazującym). Jest priorytetowym czynnikiem zmiany nie tylko poszczególnych uczniów, ale też konkretnych środowisk lokalnych, w których profilaktyka jest realizowana. Superwizja została tu potraktowana jako pomoc, wsparcie, sposób rozwoju pracownika szkoły lub placówki wychowawczej, formalny proces jego profesjonalnego uczenia się, a więc wzmacniania kompetencji, dzięki którym lepiej i efektywniej pracuje on z podopiecznymi. Wydaje się, że prelekcja ta odmitologizowała poniekąd superwizję, kojarzoną dotychczas przez niektórych uczestników jako metodę terapeutyczną, czyniąc z niej metodę wspierania rozwoju nauczyciela lub pedagoga szkolnego.

Konkluzja

Podczas konferencji okazało się, że pracownicy szkół mają niezwykle pilną potrzebę uzupełniania wiedzy z zakresu diagnozy zaburzeń, metod resocjalizacji i profilaktyki społecznej. Organizatorzy konferencji założyli oczywiście wcześniej, że adresatami ich działań powinni być pedagodzy i psychologowie szkolni. Jednakże reakcja na zaproszenia przerosła ich oczekiwania. Okazało się bowiem, że zaproszeni uczestnicy konferencji potrzebują konkretnej wiedzy i umiejętności, koniecznych ich zdaniem w pracy z dziećmi i młodzieżą. Dali temu wyraz w czasie dyskusji po wystąpieniach prelegentów oraz w czasie rozmów kularowych. Pytania uczestników dotyczyły najczęściej zachowań ryzykownych związanych z dojrzwaniem seksualnym dzieci i zachowań nałogowych związanych z korzystaniem z internetu oraz gier hazardowych. Ważna była też kwestia odróżniania normy od patologii, wytyczanie granic między zachowaniami mieszczącymi się w standardzie rozwojowym a tymi, które wskazują na niedostosowanie społeczne czy wręcz zaburzenia psychosomatyczne.

Pedagodzy wyrazili chęć nabywania kompetencji w zakresie: umiejętności diagnozowania pedagogicznego, form pomocy dzieciom uzależnionym, diagnozowania zaburzeń związanych z rozwojem seksualnym, zapobiegania zjawisku wagarów, samouszkodzeń bez motywów samobójczych oraz opracowywania metod i wdrażania ewaluacji programów profilaktycznych. W czasie dyskusji akcentowano deficyty w zakresie wiedzy z obszaru normy rozwojowej, obszaru, wydawałoby się podstawowego dla pedagogów, a pozostającego dla nich niemalże *terra incognita* w kontekście rozwoju seksualnego.

Istotne więc wydaje się stworzenie strefy informacyjnej z zakresu diagnozowania zachowań problemowych i metod wczesnych działań interwencyjnych. Należałoby też umożliwić wymianę wiedzy i doświadczeń między pedagogami i nauczycielami a pracownikami akademickimi, by ci drudzy lepiej orientowali się w rzeczywistości szkolnej, a ci pierwsi chcieli korzystać z publikacji naukowych z zakresu szeroko pojętych nauk społecznych.

Refleksja ta zainspirowała organizatorów do pracy nad kolejną edycją konferencji, która w założeniach formalnych powinna wyzwolić chęć i motywację do corocznych spotkań związanych z lokalnymi wyzwaniem w obszarze profilaktyki i resocjalizacji w formie nie tylko wykładów, ale też profesjonalnie prowadzonych warsztatów tematycznych. Ponieważ nowe zagrożenia społeczne, nierzadko związane z postępującym rozwojem cywilizacyjnym, powinny determinować działania nie tylko profesjonalnych profilaktyków, ale całego środowiska pracowników oświaty. Pochylając się nad zagadnieniami szkolnej rzeczywistości, należy mieć na uwadze przede wszystkim działania zapobiegające zachowaniom ryzykownym dzieci i młodzieży. Strategia profilaktyczna kierowana do młodych ludzi powinna być z założenia systemowym edukacyjno-wychowawczym i integracyjnym działa-

niem. Dla każdej placówki powinna być autonomiczna, dostosowana do potrzeb społeczności lokalnej oraz spełniająca odpowiednie standardy naukowości, jakości i efektywności. Wpisana w nurt nowoczesnej profilaktyki społecznej winna nie tylko przyczyniać się do minimalizowania i eliminowania czynników ryzyka, ale przede wszystkim tworzyć i wzmacniać czynniki ochronne.